

POGING TOT VEREENIGING VAN HUYBERGEN MET TONGERLOO. 1700.

Summarium

Variis ex adjunctis monasterio Guillelmitarum de Huybergen ad statum miserum deveniente, alumni ejus superstites, ducente priore Borrekens, conati sunt sese ponere sub regula Praemonstratensium et sub protectione abbaciae Tongerloensis. Obsistebat autem provincialis Guillelmitarum cujus opera conatus illi infecti derelicti sunt.

1. Eertijdsche betrekkingen.

Door de edelmoedigheid der Heeren van Breda was rond de helft der XIIIe eeuw het Wilhelmietenklooster ontstaan te Huybergen, midden de onmeetbare "woesternijen" ¹⁾ welke slechts in het verloop der tijden door het taai geduld van den kloosterling zouden bebouwbaar, ja zelfs vruchtbaar gemaakt worden. Zoo werd dan ook beantwoord aan de bijbedoeling der stichters, die als goede landvorsten, voor die verlaten gouwen ontginning en veiligheid wenschten. De nieuwe stichting "ter eere Gods en der roemrijke Maagd", had echter vanaf den eersten stond eene moeizame ontwikkeling.

Voor deze studie werd de documentatie gebezigd van het *Archief van Huybergen* (= AH), bewaard in Ste Marie aldaar, portefeuille D, II, n° 1 tot 13; portefeuille B, n° 10 en 11, portefeuille *Beveren*, Klad van 't rekwest aan Rome, — en vooral de tegenhanger dezer documentatie uit het *Archief der abdij Tongerlo* (= AAT), dossier: *Huybergen, II*. — Dit onderwerp werd reeds aangeraakt door J. A. C. J u t e n, *Hubergensia. Poging tot vereeniging met Tongerlo*, in *Taxandria*, dl. II, 1893, blz. 57-62; 70-80; en in de *Geschiedenis van het Wilhelmietenklooster en van het bisschoppelijk Instituut S. Marie te Huybergen*, blz. 48 en volg., j. pl. of j.

1) De middeleeuwsche documenten spreken van: *wastinae*, woesternij, benaming die tot heden gegeven wordt aan een deel der omliggende heidevlakten te Huybergen.

In de wijde heidevlakten rond Nispen, van waaruit andere parochiën zouden voortspruiten: Calmpthout, Esschen, Wildert, Nieuwmoer, enz., beijverden zich sinds de eerste helft der XIIe eeuw de kloosterlingen van Tongerlo met hun laten en *coloni* met ontginning, drooglegging en akkerbouw ²⁾). Zoo stond het huybergsche klooster neven Tongerlo in den strijd tegen de natuur. Dit bracht verbroedering maar ook naijver, en op zekeren dag beweerde Tongerlo dat de Heeren van Breda zich vergist hadden in hun edelmoedigheid voor de Wilhelmiëten en op andermans goed dit klooster hadden gesticht. Er lag wel wat waarheid in die bewering. Door het onduidelijk afbakenen der goederenbegrenzing was de vergissing mogelijk geweest: een deel van het huybergsche klooster stond op Tongerlo's eigendom.

De hangende kwestie bracht meer toenadering tusschen de twee kloostergemeenten. Ideaal en aard van leven kwamen overeen en een voortreffelijke oplossing in de onderhavige moeilijkheid ware eene algeheele verbroedering geweest. Dat die gedachte immermeer gangbaar werd, bewijst het dokument van 31 December 1351, waarbij de vijf priesters der kloostergemeente van Huybergen, samen met één diaken en een leekebroeder, onder eed beloven het habijt en den regel van Tongerlo te aanvaarden en hun goederen aan de abdij over te maken, zoo ze daartoe de vereischte instemming van den H. Stoel bekomen ³⁾). Wellicht had Rome niet dezelfde inzichten over de zaak. In alle geval de hangende moeilijkheid vond enkele jaren later een andere oplossing. In 1358 werd er met den heer van Bergen-op-Zoom overeengekomen dat, niettegenstaande een deel der gebouwen van het Wilhelmiëtenklooster op Tongerlo's gronden opgetrokken waren, Huybergen onder de heerlijkheid van Bergen-op-Zoom zou blijven, in geestelijke zaken uitgezonderd, Tevens werd bepaald dat "werden de Wilhelmiëten verplicht uit nood of gebrek hun klooster van Huybergen te verlaten, Tongerlo het recht verkreeg er een prior en twee kloosterlingen heen te zenden, terwijl tevens al de goederen, waar ook gelegen, aan de abdij zouden overgaan" ⁴⁾).

2) Cfr. H. Lamy, *L'abbaye de Tongerlo depuis sa fondation jusqu'en 1263*, blz. 224 en vlg. Leuven, 1914; A. Erens, *Het uitbatingstelsel der abdij Tongerlo*, overdruk uit *Oudheid en kunst*, dl. XIII, 1922.

3) Origineel: AAT, *Karters*, nr. 658, met zegel in bruin was op dubbele strook. Zie *Bijlage I*.

4) Breedvoerig verhaald bij W. van Spilbeeck, *De abdij van Tongerlo*, blz. 160 en volg. Lier, 1888; *Geschiedenis van het Wilhelmiëtenklooster*, blz. 48 en volg.

Betrekkingen tusschen Huybergen en Tongerlo hebben immer voortgeduurd. Naar den aard der omstandigheden droegen ze soms een meer gespannen karakter ⁵⁾, doorgaans echter waren zij van minzamen aard. Wanneer gedurende de plundertochten der legers van den 80-jarigen oorlog het klooster overweldigd werd, vonden de inwoners een onderkomen in Tongerlo's hoeve "Cruytenborg", nabij Esschen gelegen ⁶⁾. In de XVIIe eeuw bij de vereering welke opging rond den H. Abt Siardus, een friesche norbertijner heilige wiens gebeenten in 1617 triomfantelijk naar Tongerlo waren overgebracht, werd door prelaat Adriaan Stalpaerts aan den prior van Huybergen het zijden doek geschonken waarin vroeger de relikwieën gewikkeld waren, en rond dit *brandium* bloeide te Huybergen eene weldoende vereering voort, en alzoo werd er de herinnering aan Tongerlo levendig gehouden ⁷⁾.

2. Het projekt der vereeniging.

Het bestuur van prior Petrus Borrekens, te Huybergen, den 11 Maart 1690 ingezet na het rampzalig einde van het priorschap van Siardus Bogaerts, vermocht niet de dalende vaart te stuiten welke sinds eenige jaren het klooster ten afgrond voerde. Sinds ettelijken tijd was Huybergen bezwaard met immer groeiende schulden en zulks had een erbarmelijken invloed op de innerlijke regeling van het huis ¹⁾.

De gemeente bestond uit acht priesters. Buiten den prior telde men : Joannes Beaugué, die "om synen ouderdom en andere lichaemelycke ongevallichen de lasten van den Godts dienst qualyck meer conde waarnemen"; Siardus Bogaerts, de oud-prior, door de visitatoren afgezet, en, die na geboet te hebben in het huis van

5) Vglk : *Geschiedenis van het Wilhelmiatenklooster*, blz. 48 en volg. ; blz 198 en volg. ; blz. 215 en volg.

6) Uit Replik : AAT, Huybergen, II, n. 39, en *Geschiedenis van het Wilhelmiatenklooster*, blz. 117 en volg.

7) Cfr. A. Erens, *De H. Siardus en zijne Reliquieën ter abdij Tongerlo 1617-1917*. Tongerlo, 1917 ; A. Beyharts, *Leven van S. Siardus, abt van 't klooster Marien-gaerde in Vrieslandt der Orde van Premonstreyt. Desselfs vervoeringhen ende de laetste tot het clooster van onse L. Vrouwe te Tongerlo in Brabant. Midtsgaders een verhael der mirakelen geschiet tot Huyberghen door 't aen-raeken des selven Heylighen*. Antwerpen, 1629 ; *Wonderbare genezing door Sint Siardus te Huybergen*, in *Taxandria*, dl.I, 1894, blz. 56.

1) Zie het verloop der voorgeschiedenis in *Geschiedenis van het Wilhelmiatenklooster*, blz .172 en volg.

Aelst, naar zijn moederhuis wederkeerde; Bernardus Thijssens; Benedictus Struwe, procurator; Reginaldus Boenders, Guilielmus Brouwers, Angelus van den Greyn, allen priesters. Verder verbleven in het klooster: Albertus de Licht, een donaat, en de leekbroeders Guilielmus Beecmans, Arnolus Draedts, Johannes van Geel, Franciscus Plattebourse, Henricus Willemse en Theodorus van Lommel. Tusschen de priesters waren er twee zoo "impotent door het flerecyn, dat sy in eenen stoel moesten gedraghen worden", zoodat ze den koordienst niet konden bijwonen. Een van de overblijvenden was belast met de pastorie van Putte — twee uur verwijderd, — en vertoefde dan weinig in het klooster. Een andere had de zorg der parochie van Huybergen en ook deze was veel afwezig. De procurator stond in de beslommering zijner weinig voorspoedige zaken; de prior zelf, ingenomen door zijn bestuur, de parochie-zorgen, de predicatie, de studie, was overwerkt en "in een siechte van een hemiplexie door de gedurende vertigines overvallen". Zoo bleven er enkel drie over voor het koorofficie, en dan nog was een hunner "geoccupeert inde schole om de kinderen aldaer te leeren". Hoe het *opus divinum* volbracht in zulke omstandigheden? Jonge krachten? Zij kunnen "niet eenen solicitant crygen van groote bequaemheyt, oft de ghene die sy by occasie noch souden connen aennemen" die kunnen zij geen studie geven bij gebrek aan tijdelijke middelen.

Van buitenuit dreigden ook de moeilijkheden. Nog altijd was er een rechtsgeding hangend tusschen het klooster en de Staten van Holland²⁾: werd het daar uitgemaakt dat het klooster van Huybergen onder het gebied der Geünieerde Provinciën lag, dan zou, — gelijk zich het geval voor de abdij van Postel voordeed, — het klooster met zijne goederen uit kracht van den vrede van Munster door de protestantsche regeering worden opgeëischt. Reeds 40.000 gulden waren door dat proces verslonden. Wat bood de toekomst? Armoede en onzekerheid! Huybergen op de grens van het calvinistisch land, het klooster dat moest schitteren door den luister van zijn katholieke godsdienstplechtigheden, zijn voornaamheid en geleerdheid, zijn slagvaardigheid tegenover de komende gevaren, ging langzaam zijn doodstrijd aanvangen³⁾.

Prior Borrekens was mislukt in zijn poging om het finantieel beleid van het klooster te herstellen; ook binnen de godgewijde

2) *Geschiedenis van Huybergen*, blz. 135 en volg.

3) Deze bijzonderheden voornamelijk uit: AAT, l. c., II, nr. 61: *Instructie voor den Eerw. Heere abt van Tongerlo*, en uit AH, Portef. *Beveren*, vertoog aan den Paus. Cfr. *Geschiedenis*, bl. 193.

muren wilde de voorspoed niet intreden. Heel ontmoedigd had hij zich zelfs, in 1697, teruggetrokken om zijn geknakte gezondheid te herstellen. Enkele maanden later is hij weer op zijn post, en thans bouwt hij nieuwe plannen op, welke hem levenskracht bijzetten ⁴⁾.

De oversten van de Orde der Wilhelmiëten hadden nooit besliste stappen gedaan ten gunste van Huybergen. Het kleine klooster, midden de groote heidenvlakte, scheen te onaanzienlijk om er zich ernstig om te bekommeren. Waar prior Borrekens geen redding vindt bij zijn Ordeoversten richt hij thans, in zijne verlatenheid, zijne oogen op Tongerlo.

Zoo vele traditioneele banden hechtten het klooster aan de groote norbertijner abdij : Gelijk hun vaders vroeger samen gezwoegd hadden in de dorre heide, geploeterd in de moerassen en moeren, zoo hadden ze samen de orkaan der Nederlandsche Beroerten over zich voelen komen, en wanneer de Wilhelmiëten buiten hun kloostermuren werden verdreven, bood hun Tongerlo een onderkomen aan in een harer hoeven : een ruime woon onder het groene rietendak, een tafel met krachtige boerenkost voorzien. Bij het einde der XVIIe eeuw hadden zelfs beide kloosters gezamenlijk de verdediging hunner goederen in de Vereenigde Provinciën opgenomen.

Tongerlo was sterk : Haar vele kloosterlingen hadden een drukgodsdienstig en ernstig studieleven in de abdij ; velen der jongeren volgden hoogere studiën te Rome of te Leuven. In talrijke parochiën werden de werkdadige krachten gebezigd en van daaruit gingen nieuwe finantiële middelen terug naar de abdij : de gelden der tiendeverpachtingen, de opbrengst der pachterijen, de verkoopgeld van moer. Te Tongerlo regeerde als prelaat Gregorius Piëra " wiens grootste lof het was, dat hij steeds den eerbied, aan den pauselijken stoel verschuldigd, betoonde, aanbeval en bevorderde, ten tijde dat zoovelen in de Nederlanden, van de Jansenistische ideeën doortrokken, daaraan tekort kwamen " ⁵⁾. Bij hem zou het zwakke Huybergen den sterken steun vinden die tot nog toe faalde.

Werd er op voorhand gehandeld met de ordeoversten, met den bisschop van Antwerpen ⁶⁾ ? Duurden de onderhandelingen tus-

4) *Geschiedenis*, blz. 189.

5) W. van Spilbeeck, *De abdij van Tongerlo*, blz. 523.

4) De schrijvers van *De Geschiedenis van het Huybergsche klooster*, blz. 190, brengen vooruit dat de Provinciaal der Orde, de bisschop van Antwerpen en de nuntius voor deze zaak te vinden waren. Ons dokument (AAT, I. c., nr. 61) zegt

schen Huybergen en Tongerlo lang? Waren ze gebouwd op persoonlijke vriendschapsbetrekkingen tusschen de twee oversten, kameraadschap wellicht der hoogeschoolbanken, — Piëra en Borrekens waren ongeveer van denzelfden leeftijd en studeerden beiden te Leuven, — of bestond er toenadering tusschen de onderdanen zelve? Dit blijft in het duister al zien we later Borrekens het blijk geven van een oprecht kinderlijke devotie tot den prelaat van Tongerlo.

Deze werd door den prior van Huybergen, in naam der religieuzen van het klooster, verzocht zijn vaderlijke protectie en hulp te verleen "om bij middel van een unie en tijdelijke goederen meerdere religieuzen te kunnen alimenteeren"; daartoe "syn sy bewogen geweest sich op te draghen ende te solliciteren om soe 't mogelyck is te mogen worden een litmaet van syne abty". Hierover zou zelfs, volgens zijn schrijven, het gevoelen ingewonnen zijn van enkele kerkelijke voormannen en het projekt scheen dan ook hun goedkeuring weg te dragen, want niet alleen werd de geestelijke gemeente gered maar ook haar ledental, dat volgens de stichtingsakte uit twaalf priesters moest bestaan, kon dan aangevuld worden en langs de nieuwe elementen zou aan het klooster een jeugdige bezieling ten goede geschonken worden.

In dien zin behaagde het voorstel aan prelaat Piëra van Tongerlo, en van nu af kan men de onderhandelingen stap voor stap volgen.

Met de ouderlingen van Tongerlo's kloostergemeente besprak de prelaat het onderhavig voorstel en het vond er een eerste instemming: want zij "consenteren inde opdracht ende unie als oock in alsulcken contract ende conditien als de Zeereerw. Heere prelaet met hun sal aengaen, hebbende voor goed ende vast altijd te houden allen het ghene de Eerw. Heere Prelaet daer inne gedaen ende gehandelt sal hebben, hen oock sterck maeckende dat de geheel convent behoorelyck vergaedert het selve sal lauderen ende approberen, ende by foute vande voors. approbatie en sal den Eerw. Heere Prior van Huyberghen met syne religieusen aen het voors. contract met den Heere Prelaet aengegaen niet gehouden syn, maer sal nul ende van geender weerde syn" 7).

slechts: ... naer rijpelijschen raet ierstmael genomen hebbende met diversche doctoren ende mannen van groote geleertheit ende verstant.

7) AAT, Huybergen, II, nr. 2: Aldus gedaan inde abbatiaele saele van Tongerlo desen 16 junii 1700 ende waeren onderteekend. Fr. Adrianus Mentens, supprior, Fr. Jacobus Maes, jubilaris, Fr. Henricus Wetz, camerarius, Herman-

Te Huybergen zelf schijnt prior Borrekens zijn kloostergemeente gemakkelijk te hebben kunnen bewegen tot den grooten stap welke eene merkelijke verbetering in hun lot zou meevoeren. Op 18 Juni 1700, twee dagen na het eerste aanvaarden van Tongerlo, wordt te Huybergen eene voorloopige akte opgemaakt waarbij de onder-teekenaars vrijwillig "opdragen, op d'aggreatie van syn Heylikheyt et quorum interest, ende transporteren... hunne personen om aen te nemen het habyt ende regel van Premonstreyt ende professie te doen in handen vanden Eerw. Heer Prelaet van Tongerlo ende alle hunne goederen van wat natuere dat die oock soudén mogen wesen, soo roerende als onroerende, geene uuytgesondert ende alwaer gelegen, aen den voors. seer Eerw. Heere Gregorius Piëra, abt ende prelaet des Godthshuys van Tongerlo ende syn convent, ... en zulks "op conditie van den Seer Eerw. heer Prior ende alle de andere heeren des voors. convent aen den voors. heer Prelaet voorgehouden, hier annex ende aen beyde partye bekend".

Het dokument werd door den prior en de priesters onderteekend, één uitgezonderd Jan Beaugué, die, naar later gezegd wordt, op dit oogenblik afwezig was. Reginaldus Boenders, door ziekte onbekwaam om zijn handteeken te zetten, committeerde den notaris daartoe. Ook Albertus de Licht, de donaat, onderteekende, alsmede drie leekebroeders. Van Geel, Plattebourse en Willemsen⁸⁾.

Deze eensgezindheid mocht een succes heeten voor de onderhandelingen van prior Borrekens. Dwang zal deze daartoe niet hebben behoeven uit te oefenen, maar wij vermoeden wel dat hij zijne onderhoorigen aangelokt heeft langs den zwakken kant: De finantieele ontredde van het klooster zal o. m. haar gevolgen uitgewerkt hebben in de verzorging van den lichamelijken nood: de tafel was karig voorzien, kleeding en ondergoed gebrekkig, geen geneesheeren voor de kwalen, geen verblijf mogelijk te Antwerpen, geen vooruitzicht op een kommerloozen ouden dag. Dat zou verbeteren met de vereeniging: Tongerlo zal alles goed maken! De eerste voorwaarden welke dan te Huybergen opgemaakt werden staan onder deze inspiratie, en terwijl het kloosterideaal laag gedaald is, vinden we in dit dokument ook enkel een echo van den stoffelijken nood waarin de kloosterlingen verkeerén.

nus Joseph Bries past. Tong., Fr. Mattheus Smets, provisor, Fr. Laurentius Smets, cellarius conventus, Fr. Jacobus van de Velde, cellarius abbatiae, Nic. Van der Meulen, provisor, Judocus van Gielse, circator. Ita est: F. Gregorius, abbas Tongerloensis.

8) AAT, 1. c., n°3 (notarieel afschrift) en 4 en 5 (minuten).

1. Dat de voors. heer prior ende syne religieusen sullen hebben een eereyck uytset van kleederen soo van lynen als van wollen.

2. Item boven de montkosten ter somme van twehondert guldens de welcke den Eerw. H. prelaet sal iaerlyckx betaelen aen den pastoor by den welcken sy haer wooninghe sullen gecosen hebben, sal noch ieder s'jaers hebben te geven twe hondert guldens, waarmede sy huer sullen int toecomende moeten onderhouden in cleederen soo linnen als wollen, waer van d'eerste betaelinghe sal geschieden soo haest het contract tuschen haer gemaect door den paus van Romen sal geconfirmiert syn ende hebben syn effect.

3. Item dat sy hueren toe vlugt in cas van sieckte sullen moghen nemen int refugie van Tongerlo tot Antwerpen ende aldaer sullen gecureert worden ter laste van mijn heer den prelaet voors. gelyck syne andere religieusen.

4. Item dat sy coomende in de refugie van Antwerpen, aldaer sullen getracteert worden sonder iets voor cost oft dranck te betaelen.

5. Item oft het gebeurden dat iemant van de religieusen met hueren pastoor niet en cost accorderen, dat hy sal moghen keeren naer het clooster van Huyberghen alwaer hy sal staen onder de gehoorsaemheyt vande oversten die den heer prelaet voors. aldaer sal gestelt hebben, sonder nochtans verobligeert te syn tot de choor oft andere diensten, oft moeghen kiezen haer woonplats by eenen anderen pastoor oft te Tongerlo, alwaer sy sullen vry wesen vande choor gelyck te Huyberghen.

6. Item oft het gebeurde dat huer iemant van de vrinden quaeme besoecken, dat sy een glas wyn sullen moeghen commanderen, mits den wyn betaelende aen den heer pastoor.

7. Item dat sy woonende by een pastoor sullen liber wesen van alle diensten.

8. Item dat myn heer prelaet sal over nemen alle huere schulden soo active als passive.

9. Dat myn heer prelaet van Tongerlo sal hebben te besorghen de confirmatie van haer transport tot Romen op syne costen, alwel dat het request sal moeten gestelt worden op hueren naeme, waer toe sy valle magt geven aen myn heer den Prior om dat op te stellen gelyck hy dat meest geraetsaem sal vinden ⁹⁾.

9) AAT, l. c., II, n° 6 (minuut), n° 9 (afschrift : *Conditien van den Eerw. Heer prior van Huyberghen der ordere van de heeren Guilelmieten ende alle syne religieusen aen den seer Eerw. Heer Prelaet van Tongerlo voorgehouden, de welcke voors. heer prelaet heeft toegestaen, daer toe geauthorizeert door d'onder-*

De prelaat van Tongerlo scheen echter geen vrede te vinden met voorwaarden waarin afgebroken werd met de kloostertraditie en welke vooral kloosterlingen zouden vrijstellen van koorofficie en gezamenlijk leven om een leventje te leiden ergens op een eenzame pastorie zonder bezigheid of ideaal. Daar haalde hij immers niets goeds van thuis. Bij hem lag het inzicht Huybergen weder in 't goede vaarwater te brengen. Vandaar dan ook de volgende voorwaarden welke hij aanbood :

Vooreerst dat den Eerw. heer prelaet des godtshuys van Tongerlo ende syn convent sal aennemen het clooster van Huybergen ende alle des selfs religieusen in syne protectie tegens alle voorvallende occasien van plunderinghe, hostiliteyten der vyandelycke naerburen de gereformeerde van Hollant, ende in cas dat aen des selfs religieusen van Huybergen geschidt dat sy het proces, hetghene is hangende à la chambre mie partie tot nogh toe ongedecideert quamen te verlisen, ende wederom verjaght te worden, gelyck aen de selve is geschidt in den tyde van de retorsie, dat in dien gevalle de religieusen van Huybergen sullen moghen haer recours nemen tot den Eerw. : heer prelaet van Tongerlo, ende des selfs convent. Verder is nogh conditie, dat de Eerw. heer prelaet sal hebben te betalen alle ende hoedaneghe schulden, soo als deselve sullen overgelevert ende bevonden worden, soo van opgenomen penninghe, interesse, daer den convente, mede belast is, als oock alle passive schulden.

Item dat den Eerw. heer prelaet van Tongerlo sal hebben te besorghen aen de religieusen van Huybergen niet alleenelyck het ondergaende rakende de montcosten, maer oock van de cleederen, soo linnen als wollen, al waert oock sou dat clooster van Huybergen door groote armoede vervallen synde, de bovengemelde onderhoudinghe aen haer religieusen niet en heeft connen subministreren.

Item die tegenwoordighe siecken de welcke naer behoeven niet gedient en syn geweest, ende van veele nootsakelyke medicamenten, als doctours ende chirursiens syn berooft geweest, sal de heer prelaet aanvaerden in d'abdye of gemyn sieckhuys om aldaer gecureerd te worden ofte tot een extreme ouderdom gecoomen synde, aldaer geniten alle vaderlycke sorghe ende hulpe beneffens de religieusen van Tongerlo.

Item sal de H. Prelaet van Tongerlo hebben te subministreren

lingen van tclooster gelyck gebleken heeft bij d'acten door hun onderteekent binnen Tongerlo den 16 Junij 1700.

ennige religieusen van syn abdye om te helpen onderhouden de choor ende andere lasten voor den goddelycken dienst alsoock obligatien van missen, misgaders bequamen persoonen tot de bedieninghe van de pastorye aldaer ende administratie voor de naerbeuringhe gemynte, dewelck geleghen syn int gebiedt van Hollant ende voor haer te samen subministreren suffisante middelen tot haer onderhoudt " 10).

Alles beschouwd was de combinatie nog zoo heel gunstig niet voor Tongerlo. De abdij moest instaan voor de ontredde kloostergemeente en al haar schulden overnemen, en ontving als vergoeding de belofte op de goederen van het Huybergsche klooster, zwaar belast, en waarvan het bezit nogal heel twijfelachtig bleef, bij de bedreiging dat vóór de Chambre mi-partie het loopend rechtsgeding zijn ontkenning vond in een staatssekwester.

Deze beschouwing samen met den indruk die wij krijgen bij lezing der voorgehouden voorwaarden waardoor de prelaat alle extravagante eischen, die het kloosterleven lostornen, fnuiken, laten ons toe vooruit te zetten dat Tongerlo het ernstig meende de stichting van Huybergen op geestelijk en stoffelijk peil hooger op te voeren ¹¹⁾.

Het valt echter ook op te merken dat al de onderhandelingen, tot nog toe gehouden, slechts een voorloopig karakter dragen en dat Tongerlo er op duidt dat " de religieusen van Huybergen het consent ofte aggreatie vanden Stoel van Roomen aen wie sulx principael is raeckende, ende van andere overheyt, quorum interest, moeten versoeken " ¹²⁾. Daarzonder is er niets gedaan.

10) AAT, I. c., II, 7. *Condition op welken den seer erweerdighen H. Petrus Borrekens Prior van Huyberghen ende allen de ander heeren des selfs convente opdraghen ende transporteeren hunne personen ende goederen aen den seer Eerw. H. Gregorius Piëra, abt ende prelaet des Godts huyse van Tongerlo ende aen syn convente.*

11) Een klad van een andere verklaring luidt in denzelfden zin: *Omnibus has visuris et audituris, salutem in Domino sempiternam. Nos infrascripti nullo praeter veritatis motivo, ac zelu (sic) Religionis ducti, notum facimus quod unionem conceptam huybergensis monasterii cum Tongerloensi positive laudemus et approbemus (sic) ut medium unicum pro restauranda disciplina in predicto monasterio huybergensi prolapsam (sic), idemque reformandum ac stabiliendum tam in temporali quam spirituali in quorum fidem nomina nostra subscripsimus* (AH, D, II, n° 11).

12) AAT, I. c., II, n° 61.

3. Het verzet.

De nieuwe voorwaarden door prelaat Piëra aangeboden, hadden wellicht voor enkelen der kloostergemeente van Huybergen in hun hoop op een meer vrij en gemakkelijk leven een ontgoocheling medegebracht. Althans van dit oogenblik af ontvalt de eenparigheid welke rond het projekt van Prior Borrekens gevormd was en zij die wellicht de zwakste elementen van het kloosterleven waren zullen thans opstaan om de heilige rechten der Orde te wreken.

Begin Juli 1700 melde zich, geheel onverwachts, Nicolaas de Presseux de Hautregard, prior van Bernardsfagne ¹⁾, en provinciaal van de Orde der Wilhelmiëten ²⁾ voor Huybergens kloosterpoort aan. Deze, wellicht in het geheim verwittigd door de ontevreden, had vernomen " dat prior Borrekens schandelijk de Orde verliet en op eigen gezag, samen met eenige anderen, het klooster van Huybergen, met zijn gronden, landerijen en bezittingen, aan den abt van Tongerlo had onderworpen. Hij achtte het thans zijn plicht zonder dralen in het klooster eene visitatie te houden, *in capite et in membris*, en alzoo een heilzaam geneesmiddel aan de kwaal toe te passen ".

Bij zijn aankomst te Huybergen kwam hem prior Borrekens te gemoet gesnel, maar wanneer deze vernam dat de provinciaal eene visitatie wilde houden, liet hij hem verstaan dat hij bereid was hem als vreemdeling en gast te ontvangen, maar dat hij geen optreden als overste kon gedoogen noch eene visitatie toelaten daar de gewone formaliteit van het praeadvies niet volbracht was. De provinciaal durfde het dan ook niet aan tegen het ordegebruik in eene visitatie te houden, maar bij den prior bezigde hij al de overtuiging van zijn welbespraakt zuiderlijk woord om dezen " door vaderlijke verwittingen en zalige raadgevingen " tot betere gevoelens te brengen, met hem te herinneren aan de heilige belofte, bij het aanvaarden van zijn ambt gegeven, van de goederen en rechten van 't klooster niets te verkoopen, te onteigenen, te belasten, noch gebruik te maken van eenig pauselijk of keizerlijk privilege om zich aan de gehoorzaamheid en de rechtsmacht van den generaal of van de Orde te onttrekken ". Het mocht niet baten. Hij hield hem verder voor hoe hij, door met Tongerlo te onderhandelen en zulk een

1) Provincie Luik, nabij Ferrières, thans het bloeiend Klein-Seminarie van St. Roch.

2) Prior provincialis van 1687 tot 1711. Cfr. G. C. A. Juten, De Orde van den H. Guilielmus in Noord- en Zuid-Nederland, *AHEB*, dl. XXXII, 1906, blz. 66.

eerloos verdrag te sluiten, een schandelijken meened beging. Hij noemde hem onwaardig in zulke omstandigheden nog de de H. Mis te lezen en wees hem op de ergernis aan heel de Orde gegeven! Prior Borrekens bleef koud en onbewogen bij al deze bewijsvoeeringen.

Nicolaas de Presseux was echter bij gelegenheid een onderhoud te hebben met de twee *seniores* De Beaugué en Bogaerts en vermocht gemakkelijk ze af te zonderen van de oproerigen. Bogaerts verklaarde dat hij om den tuin was geleid door den prior die hem had verteld dat allen reeds geteekend hadden, waarop ook hij het deed "vreezende dat men hem, zwaar ziek en oud zou verlaten hebben, terwijl men ook de schoonste beloften deed om hem te winnen. Thans had hij er gewetensbezwaren over gekregen, want de zaak was in strijd met zijn professie en nu weet hij, dat onder den schijn zich te verbinden tot een meer kloosterlijk leven, het slechts persoonlijke ambitie geldt en drijfverij naar meer vrijheid. Daarom weerroept hij het gegeven handteeken in aanwezigheid van zijn overste, den provinciaal" ³⁾). Ook de Beaugué, samen met den oblaat Albertus de Licht en de twee leekbroeders Arnold Druyts en Theodoor van Lommel, komen aangedragen met hunne protestatie tegen de "subsignatie" door hen gegeven ⁴⁾). Van de overigen bekwam hij niets.

Zou hij doortastend optreden? Eerst wilde hij aan prior Borrekens den tijd gunnen om heel de zaak rijpelijk te overwegen, en vooraleer te vertrekken, verklaarde hij hem tien of twaalf dagen te geven om tot betere gevoelens te komen, waarop de prior "met een kwaden blik en weerspannige houding, — zoo De Presseux, — antwoordde dat hij ook dan zijn overste op dezelfde wijze zou ontvangen. Ook weigerde de prior zijn provinciaal het gewone reisgeld bij een visitatie verstrekt, te geven, en zulks werkte prikkelend.

De overste stond voor een feit van "formeele ongehoorzaamheid". Wanneer hij dan van Huybergen vertrokken in het Wilhelmietenklooster van Aalst aangekomen was, vaardigde hij zijn dekreet uit: "Tot voorbeeld voor heel de Orde wilde hij dien steen des aanstoots en rots der ergernis verwijderen en bij solemneele akte

3) 2 Juli 1700. AAT, *l. c.*, n° 40. Over dezes onderteekenen zegt het dokument der tegenpartij: "...soo heeft dese priester syn consent ende toestemminghe van het bovengeschreven door syn confrereers aenden heere prelaet gesonden, het welck hij twee uren daer naer persoonlyck is comen doen, sonder van iemants versocht ofte gedwongen te wesen (*Ibidem*, II, n° 61).

4) 2 Juli 1700. AAT, *l. c.*, n° 41.

onthief hij prior Borrekens van zijn ambt, deed hem dadelijk de sleutels en den conventszegel afgeven en ontsloeg de kloosterlingen van alle gehoorzaamheid en onderdanigheid. Ook de medestanders van Borrekens moesten den toorn der verontwaardiging ondervinden: zij die in hun verzet volharden staan onder het anathema tot ze berouw betoonen en onder de gehoorzaamheid wederkeeren. Intusschen werd de zorg van het klooster, in geestelijke en tijdelijke zaken, toevertrouwd aan Beaugué en Bogaerts tot bij keuze of aanstelling van een anderen prior.

Vanuit Aalst werd dan met de uitvoering van deze sententie belast Christiaan Marcx, prior van Beveren-Waes, samen met Benedictus Bourgy als secretaris ⁵⁾, en te Bernardsfagne thuisgekomen hernieuwt de provinciaal het officieel bevel aan Marcx, samen met een tweeden afgevaardigde, zijn sententie tegen de *contumaces rebelles* te gaan uitvoeren ⁶⁾.

De zaakgelastigden kwamen begin Augustus te Huybergen aan. Prior Borrekens was afwezig. Wat doen! Na ingewonnen raadgeving dachten ze een heilzamer schikking te treffen met de zaak in liefde te verhandelen. Met zachte vermaningen en passende raadgevingen beproefden ze de weerspannige kloosterlingen tot de gehoorzaamheid terug te winnen: Ze wezen hun op het nadeel dat voor hen zou voortvloeien uit de vereeniging van hun klooster op het grondgebied van een anderen staat gelegen; zij betuigden hun dat zij te Antwerpen bij den bisschop en te Brussel bij den nuntius niet met welwillendheid zouden worden aanhoord zoo de kwestie daar moest beslist worden. Daarenboven was het tegen den regel, tegen den eed van getrouwheid aan de constituties, en vooral tegen de verordening van het kapittel der Orde te Aalst gehouden in 1557 ⁷⁾.

Het was kloppen aan doovemansdeur. Marcx en Bourgy vertoefden nog twee volle dagen in het weerspannige klooster en herhaalden tot tweemaal toe dezelfde waarschuwing, met het gevolg

Het was kloppen aan doovemansdeur. Marcx en Bourgy ver-

5) Akte van 5 Juli 1700. AAT, I. c., nr. 28 en 32, en AH, D, II, 2. — Cf. G. C. A. J u t e n, I. c., blz. 60 en volg.

6) Akte van 20 Juli 1700, AAT, I. c., nr. 13; AH, D, II, 1.

7) Hier werd beslist: *Quicumque fratrum per se vel per interpositam personam tentaverit alicui presidi sive spirituali sive seculari subicere domum aliquam nostri ordinis que omnes sunt exempte, capitulo provinciali et Ordini dumtaxat post summum Pontificem immediate subjecte, eliminetur domo propria, nunquam reversurus nisi de licentia capituli Provincialis. Statutum Universale.* blz. 132. Luik, 1715. Cf. C. J. A. J u t e n, I. c., blz.

Toen wilden de uitvoerders de thuiskomst van den prior afwachten om deze zijn derde verwittiging te geven, maar men liet hun verstaan dat ze zonder uitstel het vonnis hadden voor te lezen en te vertrekken : niet langer werden ze als gast beschouwd, klonk de plechtige boodschap hun langs notaris overgemaakt.

's Anderendaags, 3 Augustus, riepen zij het conventueel kapittel samen, en na een derde waarschuwing spraken zij, trots de afwezigheid van den prior, het vonnis dezes afzetting uit. Zijn aanhangers hadden zelfs niet willen verschijnen in de vergadering, voorgevend dat De Presseux tot hun aanwezigheid aldaar niet had last gegeven ⁸⁾.

Borrekens schijnt intusschen te Antwerpen vertoefd te hebben in verband met zijn projekt. Prelaat Piëra had hem zijn aankomst te Antwerpen aangekondigd voor 29 Juli ⁹⁾. Wellicht werd intusschen de zaak aldaar door beiden bepleit bij den bisschop, Reginaldus Cools. Ook vermoeden wij dat daar het smeekschrift aan den Paus opgesteld werd, waarbij om het noodige verlof tot de vereeniging verzocht werd.

Wanneer op 3 Augustus 's avonds de prior thuiskwam, vernam hij over zijn afstelling en excommunicatie en hoe de kloosterlingen ontslagen waren van hun onderdanigheidseed ¹⁰⁾. De beweging was den kop ingedrukt.

Het smeekschrift aan den Paus gericht bleef echter nog een laatste hoop : keurig en zakenrijk opgesteld was het een vrij-rechtzinnig beeld van den toestand en gaf het de overtuiging dat er werkelijk veel voor de vereeniging te zeggen viel ¹¹⁾.

4. *De Presseux contra Tongerlo.*

Dat de provinciaal De Presseux zich hard tegen hard verzette tegen de drijfverijen van Borrekens valt licht te begrijpen. Hij zelf koesterde voor zijne Ordeprovincie goed-opgevatte hervormingsplannen, die ook eerstdaags te Huybergen hun toepassing zouden vinden. Dan zou dit klooster uit eigen krachten herleven en stond hij niet voor het onprettige dat, zij het ook voor een zaak ten goede, onder zijn bestuur de Orde een harer stichtingen naar een andere Orde zag overgaan. Zoo begrijpen wij ook best zijn tegenstand.

8) Uit de procesdokumenten : AAT, I. c., nr. 32 a & b ; AH, D, II, 2b.

9) Cfr. G. C. A. J u t e n, I. c., blz. 72.

10) *Geschiedenis van het Huybergsche klooster*, blz. 192.

11) *Ibidem*, blz. 193.

De provinciaal vermoedde, wellicht met reden, dat de grootste tegenstand te duchten was van wege de abdij van Tongerlo. Deze zou haar "prooi" niet zoo gemakkelijk lossen. Daarom neemt hij de voorhand en treedt zelf als aanklager op tegen prelaat Piëra. In de abdij Tongerlo was men echter geenszins krijgsvanstig gestemd. Een schrijver van 19 Juli, door den provisor Nicolaas van der Meulen aan den prelaat gericht, bespreekt terloops de zaak als volgt: "gelyck oock d'affaires van het clooster van Huyberghen hier by gevogt, waarvoor wy egeen rusi begeeren gelyck blyckt uyt d'instructie. Selfs soude goet vinden daer tegen niet t'antwoorde, waer het saken UE. het niet geraetsam en vinde tot defensie van ons eere, wandt onse goede intentie wordt in de requesti seer qualyck g'interpreteert" ¹⁾. Ze werden te Tongerlo verplicht er een eerezaak van te maken en stelden zich dan ook te weer.

De eerste daad van De Presseux was bij den Soeverijnen raad van Brabant eenen zaakgelastigde aan te stellen, zekeren Dumont ²⁾. Tevens had hij het Hof zijn beschuldigingsakte tegen Piëra voorgelegd: Hij neemt de verdediging op van De Beaugué, Bogaerts, en "verscheidene andere" kloosterlingen van Huybergen, in het hertogdom Brabant gelegen, — zoo beweert hij thans, — tegen prior Borrekens en "enkele andere kloosterlingen" die beïnvloed door den abt van Tongerlo aan deze abdij de goederen van Huybergen verkocht en overgebracht hebben, waarover een kontrakt geteekend werd, zóó dat Tongerlo aan den prior een lijfrente en andere gunsten schenkt, en aan de kloosterlingen de tafel ter abdij of bij een pastoor dezelfde, samen met eenige andere "zoetigheden". Die onteigening is ongeldig in zich, en zeker is het den prior en kloosterlingen niet geoorloofd op eigen initiatief hun klooster en goederen te alieneeren, want daartoe is de instemming der oversten en een octrooi van vorst of Raad van Brabant noodig. De prior die thans zoo onbedacht optreedt, had bij zijne aanstelling gezworen al de goederen te bewaren; zijn doelwit is niet zuiver want hij stuurt aan op de ontbinding zijner kloostergemeente, en eindelijk de opgegeven reden van uiterste armoede is uit de lucht gegrepen: de laatste visitatie wees zulks uit. Gevolgelyk deze feiten en toestand werd de censuur over prior Borrekens uitgesproken. Requirant vraagt desgevolge dat het Hof de goederenoverdracht van Huybergen op Tongerlo ongeldig verklaart, al de stukken nopens de

1) AAT, I. c., nr. 12 (orig.).

2) 6 Juli 1700, *ibidem*, n° 42 (afsch.).

verhandeling laat sekwestreeren en aan Tongerloo verbiedt eenigszins te beschikken over de goederen van Huybergen ³⁾).

Dit vertoog werd door het Hof op 8 Juli 1700 aan Tongerloo ter verantwoording overgemaakt ⁴⁾, en tevens werd, als gevolggeving op het rekwest van De Presseux, aan de abdij verbod gegeven gedurende den loop van het geding eenig recht op Huybergen te doen gelden ⁵⁾).

Prelaat Piëra verstrekt slechts een verklaring, in plaats te antwoorden met de gewone "rescriptie": Er is nooit kwestie geweest van een aankoop der kloostergoederen van Huybergen door de abdij maar Huybergen heeft op geestelijk en stoffelijk gebied den steun van Tongerloo gezocht, en daartoe werd een projekt van unie opgemaakt, waarvoor men steunt op de te verleen in stemming van geestelijke en wereldlijke macht. Tot nog toe werd er niet de minste beslissing getroffen. Zoo is dan ook het optreden van den Provinciaal De Presseux voorbarig en kan het Hof de zaak als "niet ontvangbaar" verwerpen, te meer daar de provinciaal als vreemdeling, — een Luikenaar —, geen actie heeft in Brabant ⁶⁾.

De provinciaal der Wilhelmiëten repliceert dadelijk: Na een juridische verhandeling over zijn recht om in Brabant te procederen, herhaalt hij zijn verzoek om verbod dat Tongerloo zich in de zaken van Huybergen inmengde en om sekwestering der dokumenten. Zoo er dan geen verkoop is, heel zeker werd eene wederzijdsche conventie, aangegaan, of ten minste heeft Huybergen toegestemd. De bewering dat er geen verdrag bestaat zal dan wel valsch zijn en de verhandelingen daarover moeten door het Hof geconsigneerd worden. De aanspraak trouwens van Tongerloo op Huybergen *als stichter* is twijfelachtig, en dan nog moet Tongerloo handelen buiten weet der oversten, want het gaat over een verboden zaak, welke ook niet bij Tongerloo's onderdanen zou geduld worden. Tot nog toe werd er voor die zaak geen consent gegeven noch door den generaal der Orde, noch door Zijn Majesteit, en deze zouden het stellig niet verleen, want daartoe is geen reden: de laatste visitatie heeft uitgewezen dat te Huybergen een goede discipline heerscht en degelijke bestaansmiddelen voorhanden zijn. En opnieuw stuurt de provinciaal aan op eene declaratie van het Hof om de aangegane conventie ongeldig te verklaren, en het verbod gebruik te maken

3) AAT, I. c., n° 58.

4) *Ibidem*, n° 43 en 37.

5) 8 Juli 1700, n° 11.

6) AAT, I. c., n° 44, 53, 57.

van eenig "brevet dat te Rome konde geobripeert oft vercregen worden ⁷⁾.

De abt van Tongerloo had te antwoorden vóór 20 Augustus ⁸⁾. Op dien dag echter vraagt hij veertien dagen uitstel voor het inleveren van zijne repliek ⁹⁾. Op 30 Augustus wordt een nieuw uitstel verleend "om 't ontbreken van eenige titulen ende bescheiden peremptoirelyck dienende tot justificatie" ¹⁰⁾. Op 9 Sept. volgt eene "persistreering incidentael" over het ongewettigd optreden van den provinciaal voor het Hof van Brabant ¹¹⁾ en terzelfdertijd stelt zich de abt aan als aanklager bij het Hof opdat de provinciaal verplicht worde "een affgesetene van dese landen soude hebben te stellen en voldoende cautie *pro expensis litis*", zaak waaraan tot nog toe niet werd voldaan ¹²⁾. De argumentatie voor den prelaat van Tongerloo werd verstrekt door Jacobus vande Velde van Antwerpen ¹³⁾.

Klaarblijkelijk wil Tongerloo het rechtsgeding rekken : daartoe de herhaalde vragen om uitstel, daartoe ook de gezochte complicatie rond het geval; want "interim verhopende dat men eene favorable tydinge van Roomen zal ontvangen hebben eer dat incidenteel met de saecke principaal sal wesen gedecideert" ¹⁴⁾.

5. *Borrekens contra De Presseux.*

Voor prior Borrekens was het overijld optreden van den provinciaal een harde slag geweest. Zijne plannen waren ondermijnd en hij zelf stond gezagloos midden zijner vroegere onderdanen en onder den dwang van het anathema.

Tegen die uitspraak kwam hij in verzet, — bij gebrek aan onderdanigheid of bij rechtmatig gevoel van eigenwaarde, zulks maken wij niet uit, — en bij den Raad van Brabant stelt hij Mr. Nicolaas vanden Neucker aan, om er zijn belangen te behartigen ¹⁾. Voor het Hof betoogt hij hoe, om reden van den hooploozen toestand der

7) AAT, I. c., n^r 46.

8) *Ibidem*, n^r 47.

9) *Ibidem*, n^r 48.

10) *Ibidem*, n^r 49.

11) *Ibidem*, n^r 51 en 55.

12) *Ibidem*, n^r 52-54.

13) *Ibidem*, n^r 21 en 20 : *Instructie voor Myn Heer den prelaat van Tongerloo tegens den provinciaal van het Orden vande Guillemiten.*

14) AH, portefeuille D, nr. 12 : 10 Sept. 1700 : Brief van Neucker aan Borrekens.

1) AAT, I. c., n^r 31.

kloosterlingen van Huybergen, een onderhandeling aangeknoopt werd met den abt van Tongerlo, opdat deze "het desolaet clooster soude willen nemen in syn protectie ende consenteeren. als fondateur, in de unie van hun clooster met ghene van Tongerlo, mits dat daertoe souden besorcht worden de noodige consenten van de geestelycke en werelycke overicheyt" maar dat tot nog toe de zaak onbeslist bleef; — hoe daarop de provinciaal Nicolaas de Presseux eene visitatie heeft willen houden te Huybergen zonder consent van het Hof van Brabant en zonder praeadvies. Visitatie heeft hij dan ook niet gehouden, — daarover een getuigschrift door vier kloosterlingen onderteekend ¹⁾, — maar hij vertrok zeggende binnen een tiental dagen terug te komen, maar "in plaetse sich daer naer te conformeren heeft tegen alle judiciair ende den verthoonder ongehoort, ja selfs sonder eenige reden ofte subject, veelmin naer eenige voorgaende vermaninge geraemt het medegaende exorbitant pretens vonnis, ende den verthoonder daer by feytelyck gedeporteert van syne voors. digniteyt van prior ende de regeringe van het voors. clooster soo in het geestelyck als tydelyck gecommitteert aen frater Joannes Bogé en frater Siardo Bogaerts evenwel daer toe int minsten niet capapel" ... en hij vraagt "opene brieven van maintenue om gesteyft ende gemaintineert te worden in de possessie van syne voors. digniteyt" ³⁾.

De Presseux laat hierop antwoorden langs den supprior Benedictus Bourgoy, hiertoe gemachtigd ⁴⁾: Het is onwaar te verklaren dat de finantieele toestand van het klooster zoo ontreddeerd is. Getuigen de twee priesters: de Beaugué en Bogaerts niet, samen met den donaat De Licht en de vier leekebroeders, dat Huybergen "alsnocht is taemelycken goeden staet van te connen subsisteren ende syne religieusen eereelyck te connen maintaineren, soo dat het gheene noodt en is het selve clooster onder een ander heerschappye ende andere oversten buyten d'orden te stellen" ⁵⁾. — Onder dat voorwendsel werd er echter aldaar geïntrigeerd om het klooster met zijne goederen aan Tongerlo over te maken, waarop eene uitspraak gevolgd is, tegen dewelke thans bij een wereldsch gerecht beroep gedaan wordt. Toch was de getroffen maatregel gewettigd door twee stellige ongehoorzaamheden. Hierin geldt geen verontschul-

2) AAT, *Ibidem*, n° 33.

3) *Ibidem*, n° 27 en 34 en AH, D, II, n° 8: Na te gaan hoe ieder der betoogers de zaak voorstelt naar eigen opvatting.

4) *Ibidem*, n° 35; AH, D, II, n° 6.

5) 1 Aug. 1700. AAT, *l. c.*, n° 36; AH, D, II, n° 5.

diging : het praeadvies is wel in gebruik maar niet verplichtend, en dat een vreemdeling in Brabant geen visitatie mag houden zonder regeeringsvergunning wordt niet meer toegepast. Hij vraagt dan het Hof het vertoog van Borrekens als niet ontvangbaar te verwerpen, na hem eerst geboden te hebben al de dokumenten over de zaak in te leveren ⁶⁾.

De repliek van Borrekens verwerpt vooreerst de attestatie over een voorspoedigen toestand van het klooster "aengesien de selve gegeven is van onkundighe persoonen, leeckebroeders die geene capittulairen syn mochten aen wien noyt openinghe van staet van goederen wordt gecommuniceert". Daarna wordt hij zakelijk, en met de cijfers van uitgaven en schulden geeft hij het desolaat beeld van den toestand der stichting. De Orde, zegt hij, heeft nooit iets gedaan om in dien toestand te voorzien. Integendeel. De Presseux eischt dan nog *sine misericordia* zijn reisgeld waarin men hem slechts volledig kon voldoen per *cambium* : nooit vonden ze den minsten steun bij de Orde wanneer ze door de protestanten verjaagd werden. Integendeel, de notaris der Orde, Boquet, met octrooi van Paus en koning, komt in het verarmde klooster nog aalmoezen op goederen en landerijen opvorderen. Ook zijn ze nog steeds bedreigd door hun geldverslindend rechtsgeding met de Vereenigde Provinciën. — Daarom die onderhandelingen met Tongerloo, geen verkoop, maar eene oplossing onder toestemming van Paus en koning. Al de kloosterlingen, zelfs Bogaerts, hebben daartoe vrijwillig onderteekend. De valscheden welke hierover aan het Hof werden voorgedragen, machtigen den suppliant alhier op te treden, terwijl hij over de zaak der excommunicatie onderhandelt bij den nuntius en te Rome : Hij is zich geen delikt bewust en zijn onberispelijk leven getuigt van zijne goede inzichten. Tevens komt hij nog op ter verdediging van de prijselijke observantie der Orde nooit *inopinate* et *inadvertenter* te visiteeren, gelijk hij zich ook bereid verklaard had voor een visitatie tien dagen later te laten houden, zaken die bij het Hof heel valsch voorgesteld werden, gelijk ook het verhaal over het optreden der gedelegeerden die de excommunicatie uitspraken, buiten eene geregelde kapittelvergadering. Eindelijk wordt gewezen op de ongeregeldheid der visitatie waarvoor geen *placet* der regeering bekomen werd. — Hij vraagt dan "dat de Raad, bij de voorgedane ongeregelgheden en de onrechtvaardige sententie, hem in zijn waardigheid mainteneere" ⁷⁾.

6) AAT, l. c., n° 26 en 38.

7) AAT, l. c., n° 39 ; AH, l. c., n° 10.

Bij den nuntius was intusschen ook aangedrongen op opheffing der uitgesproken excommunicatie ⁸⁾. Notaris Borremans was aangesteld om de besprekingen te leiden ⁹⁾, en had daartoe verscheidene getuigenissen verzameld: dat de provinciaal begin Augustus geen visitatie gehouden heeft noch iemand der kloosterlingen daarover aangesproken ¹⁰⁾; dat de prior Marcx van Beveren over zijn speciale zending ondervraagd, geen machtiging heeft voorgelegd, waarop dan ook de priesters van Huybergen weigerden ter kapittelvergadering te verschijnen ¹¹⁾; dat Marcx, bij zijne uitspraak, slechts algemeene bewoordingen heeft gebezigd, zonder iemand speciaal te noemen ¹²⁾; dat op 17 Augustus Bogaerts en De Light geweigerd hebben in 't kapittel te verschijnen op verzoek van prior Borrekens "alsoo hy van den provinciael was afgesteld" ¹³⁾; dat Jan Beaugué wat hardhandig de sleutels der kamer van den prior had bemachtigd ¹⁴⁾.

Het vertoog, den nuntius aangeboden, steunt op den toestand van Huybergen die de begonnen onderhandelingen wettigde, en op het voortvarend optreden van den provinciaal die, buiten de juridische vormen om, eene te strenge sententie had uitgevaardigd. Er wordt dan gevraagd om ongeldigverklaring der gegeven uitspraak ¹⁵⁾. Joannes Ludovicus Carvajal, secretaris van den nuntius, werd belast met het onderzoek van het geding ¹⁶⁾.

6. Geen vereeniging.

De lange onderhandelingen en rechtsgedingen, welke immer voortgingen ¹⁾, beoogden niet enkel het verdedigen der belangen. Bij prior Borrekens en Tongerlo, — we zeiden het reeds, — lag ook nog de geheime bedoeling tijd te winnen tot Rome zijn uitspraak zou gedaan hebben in gevolge de verzonden suppliek.

Innocentius XII overleed den 27 September 1700, en dit feit reeds moest noodlottig zijn voor een oplossing ten gunste der vereeniging.

8) AH, D, II, n° 13 b.

9) AAT, *l. c.*, n° 14; AH, D, II, n° 3.

10) 4 Aug. : *Ibidem*, n° 17; AH, *l. c.*, n° 4.

11) 4 Aug. : *Ibidem*, n° 16.

12) 3 Aug. : *Ibidem*, n° 15.

13) 17 Aug. : *Ibidem*, n° 19.

14) 17 Aug. : *Ibidem*, n° 18.

15) *Ibidem*, n° 29, en AH, D, II, 13 b.

16) AH, D, II, 13 b. — Cfr. *Geschiedenis*, blz. 196.

1) AH, *l. c.*, n° 12 en 13.

Ook in de Nederlanden verliep de zaak niet voorspoedig voor Borrekens. De Presseux had den nuntius op zijn hand; dezès secretaris ging te rade bij den heer Almale die het klooster van Huybergen niet in zijn hart droeg; de Raad van Brabant scheen niet gunstig gestemd tegenover de oproerige kloosterlingen; broeder Guilielmus Brauwers was ook een "renegaal" geworden voor de Borrekens-partij, en had de aangeboden voorwaarden aan het licht gebracht "al was dan ook nog het dokument zelve verbrand" ²⁾.

Op 22 Oktober 1700, richt de nuntius een streng schrijven aan A. Tyssens, kanunnik van St. Jacobus te Antwerpen, dat deze aan Huybergen moet mededeelen: Daarin wordt de 25 der loopende maand als uitersten datum vastgesteld waarop de kloosterlingen zich te onderwerpen: "anders zullen zij het zich beklagen" ³⁾.

De onderwerping is dan ook gevolgd. Met den dood in 't hart schrijft prior Borrekens aan Prelaat Piëra om hem de droeve boodschap over te brengen ⁴⁾.

We willen gelooven dat de zaak in der minne geschikt werd met de oproerige kloosterlingen want Borrekens is nog prior der volgende jaren tot 1708. Op 19 Juni 1700 komt de Beaugué als prior voor ⁵⁾. We vermoeden dat deze ex officio aangesteld bleef, waarna Borrekens weer in zijn ambt hersteld werd.

Huybergen ging dus verder zijn eigen wegen op volgens den regel der Wilhelmiëten. Al mocht voortaan dit klooster meer belangstelling genieten van wege de Orde ⁶⁾, toch bleef zijn toestand weinig schitterend gedurende de eerstkomende jaren ⁷⁾.

Latere hervormingen en meer gunstige tijdsomstandigheden zullen echter het klooster tot op een hooger peil brengen, voor het wegzinkt in de Fransche Omwenteling.

Tongerloo.

A. ERENS, o. Praem.

2) Uit afscheidsboek van Borrekem aan Piëra, Bijlage III.

3) Bijlage II.

4) Zie bijlage III.

5) *Geschiedenis van het Huybergsche klooster*, blz. 196.

6) *Ibidem*, blz. 197.

7) *Modernus prior non obit munus pastorale ob duplicem defectum studii et senectutis, et monasterium nullam habet disciplinam; quoad scientiam necessariam in hoc monasterio, dativo caret.* Relation de la visite décanale du doyenné de Bergen-op-Zoom, 1712, *AHEB*, dl XIX, 1883, blz. 412.

BIJLAGE I

1351, Januari 31. — Verdrag tusschen Huybergen en Tongerlo over eene mogelijke vereeniging.

In nomine Domini. Amen. Notum sit universis hoc presens publicum instrumentum inspecturis, quod anno ejusdem millesimo trecentesimo quinquagesimo, secundum stilum scribendi in provincia Remensi, indictione quarta, mensis januarii die ultima, hora completorii vel quasi, pontificatus sanctissimi in Christo Patris ac Dni nostri Dni Clementis divina providentia pape sexti anno nono, nos conventus de Huberghen, ordinis sancti Wilhelmi, Leodiensis diocesis ex certa scientia et causa rationabili, matura deliberatione prehabita, promisimus et promittimus bona fide et juramento a quolibet nostrum singulariter praestito, a nobis presbyteris scilicet fratribus Nicolao dicto Manneken, Johanne dicto de Ghele de Bergis nato, Waltero de Turnout, Egidio de Ghele, Johanne dicto Faber de Ghele, Wilhelmo dicto de Zittert, manu ad pectus posita et a nobis Wilhelmo dicto Pape subdiacono et Waltero dicto Scadeken converso, tactis sacrosanctis evangeliiis, religiosis viris Dno abbati Tongerloensi ac ejus conventui Praemonstratensis ordinis, Cameracensis diocesis, ordinem et habitum ipsorum assumere et ingredi ac profiteri, et bona nostra omnia et singula ad ipsos et eorum monasterium transferre, si iidem religiosi licentiam hoc faciendi nobis a Sede Apostolica impetraverint suis sumptibus et expensis. Si vero tantum licentiam personas nostras transferendi obtinuerint, de predictis bonis nulla habita mentione, promittimus ut prius dictos Ordinem et habitum assumere, ingredi et profiteri et bona nostra predicta in ipsos et eorum monasterium quantum in nobis erit transferre, et ad hoc ut fiat totis nostris viribus, omnibus modis quibus melius poterimus fideliter laborare. Verum quia valde esset inconveniens, si dicti religiosi pro dicta licentia impetranda sumptus et expensas fecerint, quod illos frustra expenderent per culpam nostram, idcirco promittimus sub fide et juramento predictis, et sub pena mille florenorum de Florentia a nobis solvendorum, et dictis religiosis applicandorum, si defecerimus omnia et singula premissa facere, servare et fideliter adimplere. Rogamus insuper discretum virum Michaellem dictum de Parys, notarium publicum, ut in testimonium premissorum se subscribat, et signum suum consuetum una cum sigillo nostro presenti per nos in testimonium veritatis appenso, apponere non amittat. Acta sunt hec anno, indictione, mense die et hora, pontificatusque predictis in

monasterio nostro in camera sub porta nostra situata, loco quidem per nos ad hoc concorditer assignato, presentibus discretis viris Hermanno de Hapert Leodiensis et Petro dicto Wellens de Tongerlo Cameracensis diocesis, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Michael dictus de Parys clericus cameracensis diocesis, publicus imp. auct. notarius . . .

AAT, *Karters*, n° 658 (origineel).

* * *

BIJLAGE II

1700, December 22. — *Brief van den Nuntius van Brussel, een einde makend met de poging.*

Admodum Reverende Domine,

Putaveram, quod D. vestra in obsequium justitiae et veritatis, quam se novisse mihi praesens negare non potuit, religiosos conventus Hubergensis Ordinis guilielmitarum ad resipiscentiam esset hortatura, ipsisque veri amoris testimonia exhibitura, avertendo flagellum, quod adhuc refractariis imminet, cum tamen, et ex vestris dignoscam Dominationi vestre in animo esse dissidia et scandala promovere sub emendicato juris clipeo, et aliunde resciverim tali umbratili ratione fisos plurimos ex iisdem religiosis in rebellione permanere, ad debitas delicto poenas descendere quantocius decrevi. Charitas tamen, quae semper in ecclesiasticis est laudabilis adhuc dilationem persuasit, ut beneficio temporis possint debitum suum recognoscere religiosi praedicti. Differam itaque ad totum diem lunae proximum, nempe vigesimum quintum currentis, quo elapso non audiam nisi consilia justitiae, quorum certe et religiosos et D. vestram poenitebit, et inscribor

D. V. adm. Reverendae
Studiosus

Jo. Bapt. Bussius

Abbas S. Salvatoris.

Bruxellis 22 xbris 1700.

Adm. Revdo Domino D. A. Tyssens, canonico S. Jacobi Antverpian.

AAT, *I. c.*, II, 24 (origineel). Op rugzijde : Epistola comminatoria internuntii ad Dr. Tyssens Canonicum S. Jacobi. 22 8bris 1700.

BIJLAGE III

1700, October 26. — *Borrekens aan Piëra als vaarwel voor de vereenigingsbeweging.*

Hubergis, 26 8bris 1700.

Amplissime ac Reverendissime Domine,

Qui in tempore non scripsi, ex tempore scribo : sed lacrimis potius quam atramento, verba producturus, ut miserias ac fata, sequaces una nobiscum omnes mirantur, deplorabilia illa nostra. Cadit a causa sanctum propositum et pia intentio nostra, nosque adeo fortuna fefellit, ut quo nos vertere studemus undique in adversarios oculos conjicimus : hic primo in Internuntium aspera minantem quotidie, ac flagellas durissimas (*sic*) sane, auctoritate qua pollit instanter instantissime usurum. Illic vero in concilium Brabantiae manum ei fortem, pro ut sibi persuadet, promittens in hunc finem, ut nos omnes eo jubente, sicut oves ad victimam, ita ad diversa ordinis monasteria separatos nos dispergat. Quod si fiat, quis nos tunc eruet de profundo carabdis ? Hoc, prudenti judicio mature considerandum offerimus. Interim decretum quoddam conscriptum ac sigillatum spergitur et a fideli quodam amico confirmatur. Si enim ut supra vicarium nostrum generalem ab Illustrissimo Domino episcopo Antverpiensi constitutum ponderamus, non amicum fidelem nobis intelligimus, sed operibus nostris vel sancto proposito adversarium. Quid ultra ? Judicem habemus Dominum Caravajal, qui sibi assessorem ad producendam sententiam elegit officialem Dominum Almale per hyoroniam amicum, qui ab hinc octo diebus novum ad nos transmisit decretum et interdictum pro omni functioni spirituali, etc. Non ergo immerito dicam cum sancto Apostolo : Caeli furorem spirarunt, elementa iracundiam prae se ferunt, atque omnes omnino creaturae adversus nos insurgunt. Tempus respirandi ac novam cum parte nostra adversa faciendi conventionem fecte nobis potius quam zelo laudabili ab Internuntio datur, pro ut ex inclusis est videre. Nam heri 24 hujus ultimam admonitionem accepimus et hodie 25 resolutionem ac submissionem Bruxellas cogimus transmittere, quod impossibile est ut et indiscretum, quo elapso die, quendam ex parte nostra adversa vel secretarium nostrum, intuitu dicti Internuntii, eum ex animo tuentis, ad decretum illud ultimum producendum spectamus, nisi meliori modo quo possimus, ac periculum quod certo imminet, praevia submissione (illa tamen non amore justitiae, sed metu poenarum infligendarum)

praevenire valeamus. Id ipsum quod reliqui miseri constantes judicant expedire potius spe, spectatis mediis et auxilio, aut fortiori manu destituti, quam sententia condemnari.

Quia consideratis statu nostro imbecillo ac negotiis omnibus una cum secretis per Dominum Brouwers renegatum nostrum luce clariora factis, atque ita adversariorum animis impressis (ut episcopum, Internuntium, consilium Brabantiae, decanum Antverpiensem, imo et ipsum judicem, nostrum Dominum Caravajal, ab opinionibus de formali facta se redactos conspiciunt. Sciunt ergo ex nominato illo nequam, et aliis suis adhaerentibus sub juramento confirmantibus, quod conditiones quaedam particulares (licet per nos igne consumptae) saltem constiterint. Ego enim quo nunc me vertam nescio, restat ut semi sepultus jaceam ac miser defleam reliqua dierum meorum. Bonum enim cum Apostolo certamen certavi, fidem servavi, sed ea propter ablata est mihi corona justitiae. Fateor, spero fore, ut mihi illam redditurus sit in illum diem justus judex. Attamen de quadam vel minima consolatione in vita ab eo cui ad finem usque constans ac fidelis exstiti, spes indecollata paternae me benignitati vestrae commendans, vale, non valedicturus tamen sed ut tuorum sis.

Ampl. ac Reverendissime Domine

Amplitudinis vestrae humillimus famulus

nominis tui cultor perpetuus

f. P. Borrekens Prior.